

Köpkraft och konkurrenskraft – tredje avtalsrörelsen med Industri- avtalet*

Parterna inom industrin slöt ett samarbets- och förhandlingsavtal 1997. Under Industriavtalets första period 1998–2000 ökade reallönerna med 3 procent per år medan det relativa kostnadsläget förbättrades med 4 procent årligen. Industrisysselsättningen ökade. Industriavtalets andra period 2001–2003 har präglats av en betydligt sämre konjunktur. Reallönerna har dock ökat med ca 1½ procent per år. Det relativa kostnadsläget har varit oförändrat medan sysselsättningen minskat med 3 procent årligen. Viktigt för den nya avtalsperioden är att Sverige har en trovärdig inflationsnorm och att de viktigaste konkurrenternas arbetskraftskostnader kommer att öka långsamt. Fortsatt återhållsamma ökningar av nominallönerna är av stor betydelse för produktions- och sysselsättningsutvecklingen i Sverige.

I mars och april 2004 löper de flesta löneavtalen inom den svenska industrin ut. Senast i början av 2004 kommer förhandlingarna att starta. Målet är att nya löneavtal ska vara slutna innan den nuvarande avtalsperioden är slut. Detta har arbetsgivare och arbetstagare inom industrin kommit överens om genom det samarbets- och förhandlingsavtal (Industriavtalet) som slöts i mars 1997. Industriavtalet syftar till att främja industriell ut-

veckling, lönsamhet och konkurrenskraft för att på så sätt ge en grund för en god löneutveckling och goda villkor för de anställda.¹

Löneförhandlingarna sker nu med ett ökat inslag av samförstånd. Industriavtalet kan vara inledningen till en ny lönebildningsregim enligt Elvander (2002), en regim som kan komma att präglas av ett samarbete liknande det under Saltsjöbadsepoken.

Men det är inte bara inom industrin som det nu är aktuellt med förhandlingar. En stor del av övriga avtal inom den privata sektorn löper också ut i början av 2004. Det innebär att det återigen blir en ny stor avtalsrörelse

*Författarna bildar tillsammans Industrins Ekonomiska Råd (IER). Rådet inrättades 1997 av parterna inom industrin och har en rådgivande uppgift. Chefsekonom OLLE DJERF verkar i Nordea, HÅKAN FRISÉN är chef för Ekonomisk Analys vid SEB, LENA HAGMAN är chefsekonom vid SCB medan professor HENRY OHLSSON finns vid Nationalekonomiska institutet, Uppsala universitet.
olle.djerf@nordea.com,
hakan.frisen@seb.se, lena.hagman@scb.se,
henry.ohlsson@nek.uu.se*

* Denna artikel bygger delvis på vår rapport till Industrikommissionen från september 2003, IER (2003a). Överväganden och slutsatser är våra egna och representerar inte de organisationer där vi är verksamma.

¹ Elvander (2000) ger en närmare beskrivning av Industriavtalets tillkomst, utformning och tillämpning. Händelseförloppet under 1998 års avtalsrörelse beskrivs av de opartiska ordförandena Albåge och Larson (1998). Motsvarande beskrivning av 2001 års avtalsrörelse finns i de opartiska ordförandenas rapport, OpO (2002).

som är koncentrerad till första halvåret 2004. På det statliga området är avtalen ettåriga. Enligt det samarbetsavtal som finns på detta område kommer man att avvakta med slutförhandlingar till dess att resultatet för den konkurrensutsatta sektorn är klart. I och med uppsägningen av det tredje året i Kommunals avtal och löneuppgörelsen i juni i år finns nu ett tvåårsavtal på detta område. Det betyder att avtalen på det kommunala området löper ut i mars 2005.

I denna artikel diskuteras de samhällsekonomiska förutsättningarna för den kommande avtalsrörelsen för industrin. I dess första del diskuteras en modell för hur förutsättningarna för förhandlingarna kan belysas. Mot denna bakgrund diskuteras vi därefter utsikterna inför den kommande avtalsperioden. I avsnittet diskuteras konjunkturutsikterna. Sedan fokuserar vi på löntagarnas köpkraft och inflationsförväntningarna samt företagets konkurrenskraft och arbetskraftskostnaderna.

1. Den nya modellen?

Industrins Ekonomiska Råd (IER) är en rådgivande grupp som består av fyra ekonomer. Dessa ekonomer är oberoende av parterna och får inte vara anställda i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisationer. IER ska kunna lämna utlåtanden och rekommendationer i ekonomiska frågor till Industrikommittén, de opartiska ordförandena eller förbundsparterna gemensamt.²

Vi har nu erfarenheter från två avtalsrörelser, erfarenheter av hur det är att som oberoende ekonomer söka ge konstruktiva bidrag till avtalsförhandlingar. En viktig utgångspunkt för IER är att två parter samarbetar när båda bedömer sig kunna vinna på detta. Intressekonflikterna finns kvar, däremot innebär samarbete att det finns en insikt om ömsesidigt beroende. Det har sagts att det fortfarande är en match mellan parterna men att man genom Industriavtalet har enats om spelets regler. En annan viktig utgångspunkt är att en förutsättning för fortsatt samförstånd

är att båda parter måste vara framgångsrika i respektive uppdragsgivares ögon.

Tre tabun

IER har haft stor frihet i sin verksamhet. Detta har gjort det än viktigare hur IER har valt att formulera de frågeställningar som har behandlats i rådets rapporter. Vi har lärt oss att det finns tre saker som rådgivare vid löneförhandlingar *inte* bör göra. De tre tabuna är:

Det *första* är att ange precisa utrymmen för löneökningar. Förhandlingslogiken gör att det utrymme som anges som tak snabbt blir till golv. Rådgivare ska ange förutsättningarna för förhandlingarna, de förhandlande parterna är mycket väl kompetenta att komma fram till den exakta siffran för hur mycket lönerna ska öka.

Det *andra* är att föra resonemang utifrån den funktionella inkomstfördelningen, dvs löneandelen och kapitalandelen av förädlingsvärdet. Det är helt enkelt inte konstruktivt att resonera utifrån förändringen av ett mått där det per definition alltid finns en förlorare. En stigande löneandel innebär definitionsmässigt en sjunkande kapitalandel och vice versa.³

Det *tredje* är att göra kortsiktiga prognoser av utrymmet för löneökningar genom att summera produktprisernas utveckling i svensk valuta och arbetsproduktivitetsökning (EFO-modellen). Vid en tillbakablick går detta kanske att göra som en redovisning av vad som har varit, men som en framåtblickande kortfristig prognos kan stora problem uppkomma. Figur 1, som visar arbetsproduktivitetsökning i svensk industri under det senaste decenniet, illustrerar problematiken.

² IER:s rapporter finns tillgängliga på Industriavtalets hemsida www.industriavtalet.com.

³ Själva bryter vi mot detta i vår rapport IER (2003a) genom att diskutera kapitalandelens utveckling. Orsaken till detta är att det är problematiskt att finna heltäckande och aktuella mått på industrins lönsamhet. Finansräkenskaperna redovisas exempelvis med lång tidseftersläpning.

Figur 1 Arbetsproduktivitet inom industrin, årlig procentuell förändring

Källor: Nationalräkenskaperna från SCB samt Konjunkturinstitutet (KI).

Som framgår av figuren varierar arbetsproduktivitetsens ökningstakt kraftigt år från år. Vissa år ökar knappt produktiviteten, andra år var ökningen uppemot 12 procent. En orsak är att produktivitetens utvecklingen på kort sikt är endogen, produktiviteten beror på kapacitetsutnyttjandet och fluktuerar därför med konjunkturen. Detta gör att kortsiktiga prognoser av produktivitetens utvecklingen blir mycket osäkra. Dessutom finns en underliggande osäkerhet i produktivitetstalen utifrån nationalräkenskaperna. Detta gäller särskilt de preliminära nationalräkenskaperna för de senaste åren.⁴

Fluktuationerna verkar dock ske kring en stabil långsiktig nivå. Konjunkturinstitutet bedömer den långsiktiga arbetsproduktivitetsutvecklingen i hela näringslivet till 2,3 procent per år, se KI (2003). På längre sikt är den tekniska utvecklingen och kapitalstockens ökningstakt avgörande för hur snabbt arbetsproduktiviteten ökar.

Industrin lönenormerande

Många argumenterar för att graden av centralisering av löneförhandlingar har en

avgörande inverkan på löneutvecklingen, se t ex Calmfors och Driffill (1988). Fullständig centralisering och fullständig decentralisering skulle ge långsammare löneökningar än förhandlingar på branschnivå. Sambandet mellan centralisering och löneökningar skulle kunna illustreras med en omvänd u-kurva.

Industriavtalet rör just förhandlingar på branschnivå. Hur kommer det sig att man har lyckats ta samhällsekonomiskt ansvar genom låga nominella löneökningar vid förhandlingar på denna nivå? Hur kommer det sig att Industriavtalet trotsar Calmfors-Driffill-kurvan?

Nyckeln till det samhällsekonomiska ansvaret är löneledarskap. Detta är en nödvändig förutsättning för samförståndet inom industrin – utan löneledarskap, inget samhällsekonomiskt ansvar. De konkurrensutsatta näringarnas normerande roll har också slagits fast i Riksdagens beslut i samband med Medlingsinstitutets inrättande i juli 2000. Vad exakt den normerande rollen ska innebära är dock inte helt klart. Det skulle

⁴ Revideringar sker under hösten 2003.

kunna vara att de konkurrensutsatta näringarna ska sluta avtal före övriga sektorer. Men det skulle också kunna vara att löneökningarnas nivå inom de konkurrensutsatta näringarna ska styra nivån i övriga sektorer.

Förhandlingsintervallet

Den som förhandlar har ett förtroendeuppdrag. Det är i uppdragsgivarens ögon som förhandlingsresultatet måste vara godtagbart. För löntagarna är utvecklingen av *den reala köpkraften* det centrala resultatet. Ökningen av de nominella lönerna måste ställas i relation till konsumentprisernas utveckling.

Inför avtalsförhandlingar blir därför inflationsförväntningarna mycket betydelsefulla. Om inflationsmålet har stor trovärdighet vet också aktörerna med rätt stor säkerhet *den nedre gränsen* för hur höga de nominella löneökningarna måste vara för att ge ökad real köpkraft. Det finns givetvis andra faktorer som också påverkar köpkraften. En sådan är förändringar av inkomstskatterna.

För företagen är det lönsamheten och den därmed sammanhängande produktivitet-utvecklingen som är avgörande. En annan central aspekt på företagets *konkurrenskraft*, och därmed lönsamheten, är det relativa kostnadsläget. Kostnaderna för arbetskraft är de största kostnaderna för företagen. I de totala arbetskraftskostnaderna ingår förutom lön (inklusive semesterlön, sjuklön, övertidsersättning etc.) även lagstiftade arbetsgivaravgifter och avtalade pensions- och försäkringsförmåner.

Utvecklingen av de totala kostnaderna för arbetskraften i de viktigaste konkurrentländerna ger en viktig fingervisning om *den övre gränsen* för kostnadsökningarna vid vilken det svenska konkurrensläget börjar försvagas. Även andra faktorer kan påverka det relativa svenska kostnadsläget. En sådan är växelkursens utveckling, en annan är eventuella skillnader i produktivitet-utvecklingen mellan Sverige och omvärlden. Båda dessa faktorer är svåra att göra kortsiktiga prognoser för.

På internationella marknader för homogena produkter är priserna desamma för alla producenter. Här kan det därför inte uppkomma skillnader mellan svenska företag och företag i konkurrentländerna. Skillnader i produktprisutveckling kan däremot uppkomma på internationella marknader för mer heterogena produkter.

2. Konjunkturutsikterna de kommande åren

Skillnaderna i konjunkturklimat mellan de två senaste avtalsperioderna har varit slående. Åren 1998–2000 dominerades av en global högkonjunktur. BNP-tillväxten i Sverige uppgick till i genomsnitt 4 procent per år, vilket saknar motsvarighet sedan 1960-talet. Arbetslösheten sjönk från drygt 7 procent i början av perioden till ca 4 procent i slutet av år 2000. IT-boom och börsyra präglade det ekonomiska klimatet.

Perioden 2001–2003 har i flera avseenden varit mycket annorlunda. Lågkonjunktoren som följde i spåren av börs- och IT-kraschen har dominerat. Industrisektorn har drabbats generellt, men nedgången har varit djupast i de sektorer som direkt var kopplade till IT-kraschen. En expansiv ekonomisk politik och den rörliga växelkursen har bidragit till att mildra effekterna på ekonomin som helhet. BNP-tillväxten i Sverige har fallit tillbaka, men har ändå i genomsnitt uppgått till 1½ procent, vilket faktiskt inte är långt ifrån genomsnittet för de senaste 30 åren.

Utsikter

De flesta bedömningar tyder på att de kommande åren kommer att präglas av en mer normal utveckling när det gäller konjunktur och tillväxt, såväl i Sverige som i omvärlden. Även om det finns risker är det naturligt att ställa sig bakom en sådan syn.

De internationella konjunkturutsikterna tycks vara på väg att ljusna, stödd av stimulanser från den ekonomiska politiken. I USA tycks företagen ha kommit en bra bit på väg

när det gäller att få ordning på ekonomin och skapa förutsättningar för nyinvesteringar. Fortsatt mycket låga räntor och stimulanser i form sänkta skatter för hushållen är andra faktorer som också pekar på att tillväxten är på väg upp. Den japanska ekonomin har visat en oväntat positiv trend det senaste året och förhoppningarna har ökat om att man ska vara på väg ur en decennielång kris. De stora ekonomierna i Euroområdet uppvisar däremot få tecken på en återhämtning. Efterhand är det dock troligt att de låga räntorna och bättre efterfrågan från omvärlden stimulerar tillväxten också i Europa. Sammantaget är det troligt att tillväxten i industriländerna stiger från i genomsnitt ca 1½ procent för perioden 2001–2003 till närmare 3 procent 2004 och 2005.

Riskerna för en sämre utveckling på några års sikt hänger främst ihop med kvarvarande obalanser i den amerikanska ekonomin. Hushållens skulduppbyggnad och underskotten i den offentliga sektorn riskerar att bryta återhämtningen, speciellt om räntorna stiger och således börjar normaliseras. USA:s stora underskott i utrikeshandeln kommer att leda till en förnyad press på dollarn. Ett dollarras skulle skapa oro på de finansiella marknaderna och hämma uppgången i övriga delar av världen. Den senaste tidens oro på valutamarknaden i samband med samtalen mellan de stora industriländerna i den sk G7-kretsen är en påminnelse om denna hotbild. I fokus står bl a den ömtåliga frågan om dollarns ställning gentemot de asiatiska valutorna, och då främst den kinesiska.

Den svenska konjunkturen

Svensk ekonomi står relativt väl rustad för att hänga med i en internationell konjunkturuppgång de närmaste åren. De offentliga finanserna är i gott skick samtidigt som hushållssektorns ekonomi ser relativt stark ut. Stora genomsnittliga inkomstökningar under lågkonjunkturen har använts till ett ökat sparande. Stigande bostadspriser har utgjort en viktig motvikt mot fallande börsvärden

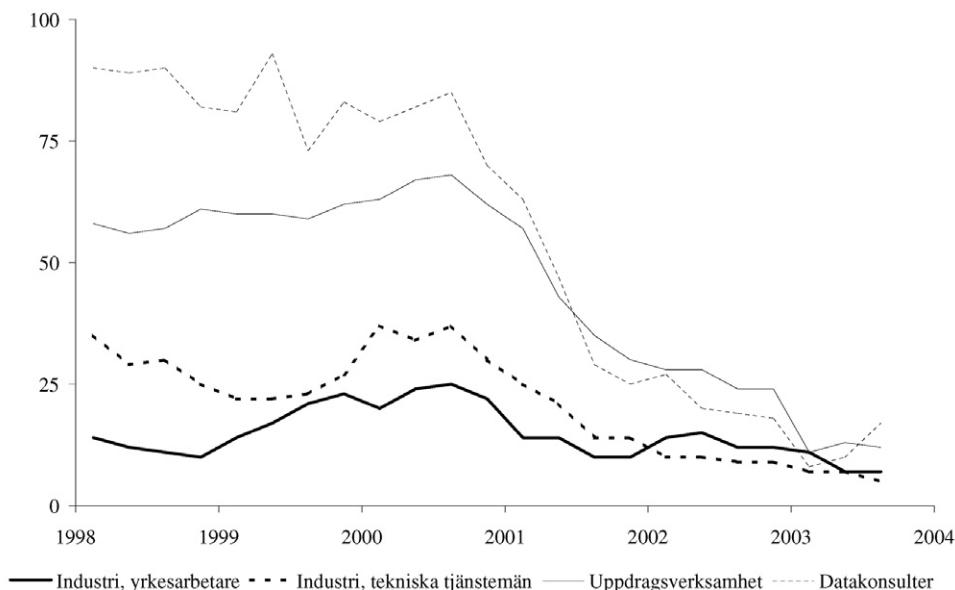
när det gäller den samlade förmögenhets-situationen. Hushållen är nu på väg att minska sitt sparande något och därigenom hålla uppe konsumtionstillväxten, trots att köpkraften de närmaste åren kommer att öka i långsammare takt än de senaste åren. Samtidigt tyder mycket på att investeringsverksamheten återhämtar sig efter de senaste årens försiktiga agerande. Sammantaget är det rimligt att räkna med en BNP-tillväxt i storleksordningen 2½ procent i Sverige åren 2004–2005.

Sysselsättning och arbetsmarknad

Försvagningen av arbetsmarknadsläget avspeglas tydligt i KI:s barometrar, som mäter bristen på olika typer av personal, se figur 2. I slutet av högkonjunkturen var bristen stor i många sektorer. Nu är situationen radikalt annorlunda. Bristtalen är mycket låga i de flesta branscher. Huvudtendensen är att arbetslösheten fortsätter uppåt och att sysselsättningen inte ökar. Det är inte heller troligt att någon dramatisk förändring av arbetsmarknadsläget kommer till stånd de närmaste åren. En BNP-tillväxt på runt 2½ procent de kommande åren är dock tillräcklig för att stabilisera utvecklingen. Det är rimligt att räkna med en sammantagen ökning av antalet sysselsatta under 2004 och 2005 på ca 20 000 personer. Detta kan i sin tur innebära att arbetslösheten kan krypa ner marginellt från dagens nivå på knappt 5 procent.

Det är troligt att den ökande sysselsättningen koncentreras till tjänstesektorer i privat sektor. Industrins rationaliseringstakt är så hög att kommande produktionsökningar torde kunna klaras med i stort sett oförändrad bemanning. Kommunernas ekonomi är mycket ansträngd. Trots skatthöjningar finns det inget utrymme för ytterligare verksamhetsökningar om ekonomin ska hållas inom de ramar som det kommunala balanskravet anger.

I det korta perspektivet torde därför svårigheter att rekrytera personal inte utgöra någon begränsning för tillväxten. På längre

Figur 2 Brist på personal med branschspecifik kompetens, andel företag i procent

Källa: KI

sikt är riskerna för flaskhalsproblem större. Arbetslösheten är trots allt betydligt lägre än vad den var vid starten av konjunkturuppgångarna under 1990-talet.

3. Löntagarnas köpkraft och inflationsförväntningarna

Som nämnts är real löneutveckling det centrala för löntagarna, dvs nominallöneökningarna minus förändringen av konsumentpriserna. Sedan 1997 har de industrianställdas löner ökat med i genomsnitt 3,6 procent årligen. Detta är något lägre än för övriga grupper på arbetsmarknaden. Reallönerna har stigit med 2,3 procent årligen i genomsnitt. Detta är betydligt bättre än utfallet under det inflationistiska 1980-talet då reallönerna inte ökade alls.

Tabell 1 jämför utvecklingen under de två avtalsperioderna under Industriavtalet. Den genomsnittliga lönen steg med 3,8 procent per år under avtalsperioden 2001–2003 enligt konjunkturlönestatistiken. Detta var något högre än den föregående avtalsperio-

den. Reallönerna inom industrin fortsatte att öka under den innevarande avtalsperioden men i en långsammare takt än under den föregående. Huvudskälet har varit tillfälligt högre inflation. Paradoxalt nog har den svenska inflationen varit låg under högkonjunkturåren 1998–2000 men relativt hög under konjunktursvackan 2001–2003. Tidvis har inflationen till och med legat något över Riksbankens övre toleransnivå på 3 procent.

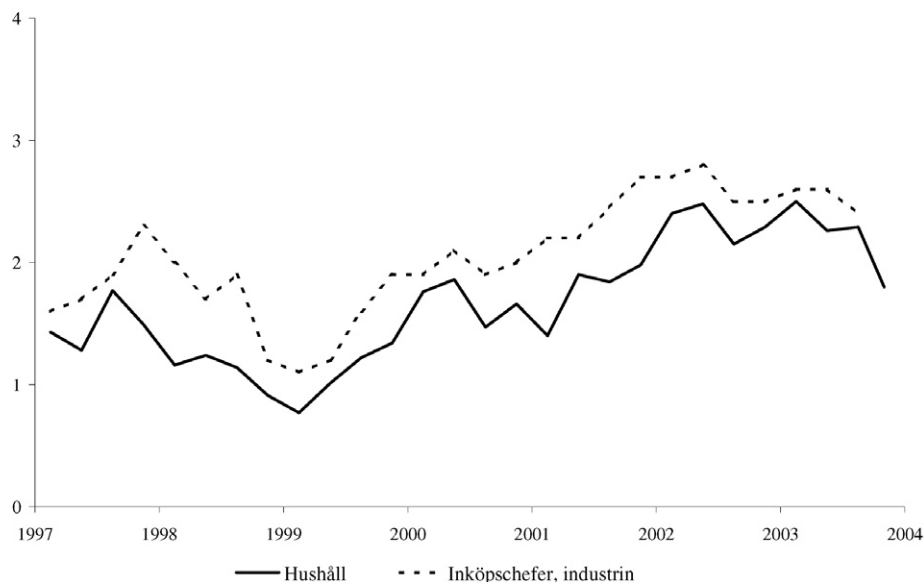
Industrins avtalsmässiga löneökningar var

Tabell 1 Löneutveckling inom industrin och inflation, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2000	2001–2003
Nominell lön	3,5	3,8
därav avtal	2,3	2,4
restpost	1,2	1,4
Konsumentpriser	0,5	2,2
Reallön	3,0	1,6

Källor: Konjunkturlönestatistiken från Medlingsinstitutet (MI), konsumentprisindex från SCB, KI samt egna beräkningar.

Figur 3 Inflationsförväntningar på ett års sikt, procent

Källor: KI, Prospera.

i genomsnitt 2,4 procent per år 2001–2003. Den återstående restposten på i genomsnitt 1,4 procent per år upp till de faktiska löneökningarna består av traditionell löneglidning, lokal lönebildning, bonus och resultatrelaterade tillägg samt olika strukturella effekter via förskjutningar i arbetskraftens sammansättning.

Våra egna beräkningar, baserade på lönestatistik för 1998–2002 från Svenskt Näringsliv, pekar på att strukturella förändringar i industriarbetskraftens sammansättning har höjt genomsnittslönen med ca 0,3 procent per år eller knappt en fjärdedel av restposten.⁵ Struktureffekterna varierar dock mellan branscher och över tiden.

Inflationsförväntningar

Flertalet prognoser pekar på att den årliga inflationstakten, trots den konjunkturförbättring vi ser framför oss, snarast kommer att ligga under inflationsmålet på 2 procent. Många av de faktorer som drev upp inflationen verkar nu åt motsatt håll. Allmänt sett är därför inflationsutsikterna relativt gynn-

samma med ett undantag – energipriserna. Slutsatsen blir att inflationen troligen kommer att sjunka tillbaka och etableras under 2-procentsnivån, åtminstone under nästa år. För närvarande ligger genomsnittet för olika bedömares KPI-prognoser på omkring 1½ procent för 2004 och 2005.

Hushållens inflationsförväntningar på ett års sikt ligger nu under 2 procent, se figur 3. Motsvarande inflationsförväntningar inom industrin ligger också kring 2 procent per år och är sjunkande.

4. Företagens konkurrenskraft och arbetskraftskostnaderna

Som framhållits är lönsamheten det centrala ur företagets perspektiv. De totala arbetskraftskostnaderna blir då avgörande. Näringslivets lönebetalningsförmåga är därtill snarare kopplad till prisutvecklingen för dess produkter än till KPI. De totala arbetskraftskostnaderna ska således justeras med

⁵ Våra beräkningar redovisas i IER (2003b).

Tabell 2 Arbetskraftskostnader per timme inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2000	2001–2003
Sverige	3,9	4,1
Euroområdet	2,6	3,3
Tyskland	2,3	2,4
Frankrike	3,2	3,6
Finland	4,1	4,3
EU, exkl Sverige	3,0	3,4
Storbritannien	4,1	3,9
Danmark	4,0	4,1
USA	3,4	3,7 ^a

Källa. Egna beräkningar baserade på MI:s bearbetning av data från Eurostat.

Anm. Vid beräkningarna för Euroområdet och EU har data för de olika länderna vägts samman med TCW-vikter. ^a 2001–2002.

produktprisindex i respektive bransch för att få fram det reallönebegrepp som är relevant på företagsnivån. Produktpriserna för hela näringslivet i genomsnitt har långsiktigt utvecklats en knapp procentenhet långsammare än konsumentpriserna enligt KI. Orsaken till detta är främst att bytesförhållandet försämras, dvs exportpriserna ökar långsammare än importpriserna.

Företagens konkurrensläge relativt konkurrenterna kan mätas som skillnaden i avkastning per producerad enhet mätt i samma valuta. Om de svenska företagens produktpriser ökar i samma takt som konkurrenternas reduceras detta till skillnaden i arbetskraftskostnader per producerad enhet mätt i samma valuta (*relative unit labour cost*, RULC). Det relativa konkurrensläget förbättras (de relativa arbetskraftskostnaderna per producerad enhet i samma valuta för svenska företag sjunker) om:

- de svenska arbetskraftskostnaderna per timme ökar långsammare än motsvarande kostnader i konkurrentländerna,
- kronan blir svagare,
- arbetsproduktiviteten växer snabbare i svenska företag än i konkurrentföretagen.

Arbetskraftskostnader per timme

Vi har här valt att basera jämförelserna på Eurostats *Labour Cost Index* (LCI). Åren före Industriavtalet var den svenska arbetskraftskostnadsutvecklingen drygt 6 procent per år. De svenska kostnadsökningarna var mer än dubbelt så höga som i de viktigaste konkurrentländerna.

Under Industriavtalets två avtalsperioder har detta mönster förändrats, se tabell 2. Visserligen har den svenska arbetskraftskostnadsutvecklingen varit snabbare än i Euroområdet, skillnaden var ca 1 procentenhet per år men det finns stora variationer inom området. Medan Tyskland har haft en årlig arbetskraftskostnadsökning på drygt 2 procent under de senaste åren har Finland legat på nästan den dubbla ökningstakten. Arbetskraftskostnadsökningarna i Finland har varit på ungefär samma nivå som i Sverige. Vidare har utvecklingen för arbetskraftskostnaderna i Sverige de senaste två avtalsperioderna legat i närheten av de EU-länder som inte är medlemmar av valutaunionen – Storbritannien och Danmark. Kostnadsökningarna i dessa länder har också varit kring 4 procent per år i genomsnitt.

Relativa arbetskraftskostnader per producerad enhet

Mätt på detta sätt förbättrades konkurrenskraften kraftigt under Industriavtalets första avtalsperiod 1998–2000. Som framgår av

Tabell 3 Relativa arbetskraftskostnader per producerad enhet inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2000	2001–2003
Sverige jämfört med		
OECD-länderna, egen valuta	–4,4	–0,2
Euroområdet, egen valuta	–4,5	
OECD-länderna, samma valuta	–6,5	–0,2
Euroområdet, samma valuta	–3,8	

Källa: KI

tabell 3 ökade arbetskraftskostnaderna per producerad enhet betydligt långsammare i Sverige än i konkurrentländerna. Under den andra avtalsperioden däremot har det relativa konkurrensläget förblivit oförändrat.

Under den första perioden förbättrades konkurrenskraften också genom kronans försvagning gentemot dollarn. Detta framgår av att de svenska arbetskraftskostnaderna relativt OECD ökade långsammare mätt i samma valuta än mätt i egen valuta.

För att få en starkare konkurrenskraft är det avgörande att ha en snabbare produktivitet utveckling än konkurrenterna, inte att i sig ha en snabb produktivitet utveckling. Under den första avtalsperioden 1998–2000 var också produktivitetsoökningen betydligt snabbare i Sverige än i konkurrentländerna. Medan arbetskraftskostnaderna per timme ökade snabbare i Sverige (se tabell 2) framgår det av tabell 3 att arbetskraftskostnaderna per enhet ökade långsammare.

Samtidigt har de svenska produktpriserna sammantagna ökat långsammare än konkurrentländernas vilket pressat lönsamheten. Till en del hänger detta samman med den stora vikten för högteknologiska produkter i exporten. I dessa branscher har produktivitet utvecklingen varit mycket snabb i alla länder. Konkurrensen på de internationella marknaderna har därför medfört att produkterna blivit billigare.

Industriproduktionen ökade snabbt under Industriavtalets första period för att öka mycket långsamt under den andra, se tabell 4. Produktionens låga ökningstakt har medfört att sysselsättningen inom industrin har minskat med 3 procent per år. Arbetsproduktiviteten ökade därför snabbt under förra avtalsperioden medan ökningen under innevarande avtalsperiod inte har varit lika kraftig. Arbetsproduktiviteten har dock ökat med i genomsnitt drygt 4 procent årligen 2001–2003.

Tabell 4 Produktion, sysselsättning och arbetsproduktivitet inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998–2000	2001–2003
Produktion	9,1	0,9
Sysselsättning	0,5	–3,1
Arbetsproduktivitet	8,6	4,2

Källa: KI

Konkurrenternas arbetskraftskostnader de kommande åren

OECD gör prognoser för arbetskraftskostnadernas utveckling. Man utgår från nationalräkenskapsdata och beräknar arbetskraftskostnaderna *per anställd för hela näringslivet*.⁶ Detta innebär att om man önskar att mäta utvecklingen av arbetskraftskostnaderna *per timme inom industrin* kan OECD:s statistik endast ge en ungefärlig uppfattning.

Enligt OECD:s prognos kommer arbetskraftskostnaderna inom Euroområdet att öka med kring 3 procent årligen under 2003 och 2004, se tabell 5. Bland Euroländerna ligger Tyskland särskilt lågt med kostnadsökningar ner mot 2 procent. Prognosen för Frankrike ligger på knappt 3 procent medan ökningen i Finland förväntas vara drygt 4 procent. Prognoserna för Storbritannien och Danmark de kommande åren ligger jämförelsevis högt – kring 4 procent årligen.

5. Avslutning – kommer allt att räknas?

Genom gynnsamma externa omständigheter har det de senaste åren funnits goda förutsättningar att samtidigt öka löntagarnas köpkraft och företagets konkurrenskraft. Detta har också realiserats. Det samförstånd som

⁶ Näringslivet inkluderar även den privata tjänstesektorn och alltså inte enbart industrin. Eftersom OECD räknar per anställd innebär detta att man inte tar hänsyn till förändringar av antalet arbetade timmar per anställd. Kollektiva avgifter ingår i OECD:s kostnadsbegrepp, däremot inte löneberoende indirekta skatter.

Tabell 5 Arbetskraftskostnader per anställd i näringslivet, årlig procentuell förändring

	2001	2002	2003 prognos	2004 prognos
Euroområdet	3,1	2,6	3,1	2,8
Tyskland	1,8	1,6	2,8	2,1
Frankrike	3,4	2,8	2,5	2,7
Finland	5,5	2,4	4,4	4,3
EU, exklusive Sverige	3,5	2,9	3,4	3,1
Storbritannien	5,1	3,9	4,4	4,0
Danmark	4,3	4,1	3,9	4,2
USA	2,3	2,3	3,4	3,3

Källa: OECD, Employment Outlook, July 2003.

Anm. Vid beräkningarna för Euroområdet och EU har data för de olika länderna vägts samman med TCW-vikter.

vuxit fram mellan parterna inom industrin, manifesterat i Industriavtalet, har på ett väsentligt sätt bidragit till detta.

Under den första perioden med Industriavtalet 1998–2000 ökade reallönerna med i genomsnitt 3 procent per år medan industrins relativa kostnadsläge förbättrades med 4 procent årligen. Produktionen inom industrin ökade snabbt, sysselsättningen ökade också.

Den andra perioden med Industriavtalet 2001–2003 har präglats av en betydligt sämre konjunktur. Reallönerna har dock i genomsnitt ökat med ca 1½ procent per år. Det relativa kostnadsläget har varit oförändrat. Industriproduktionen har inte ökat medan industrisysselsättningen har minskat med i genomsnitt 3 procent per år.

Viktigt för den nya avtalsperioden är att Sverige har en trovärdig inflationsnorm. Inflationsförväntningarna på ett års sikt ligger för närvarande på kring 2 procent.

Den relativa konkurrenskraften har inte förbättrats de senaste åren. De sammanvägda arbetskraftskostnaderna per enhet i Sveriges viktigaste konkurrentländer bedöms av OECD öka med drygt 3 procent per år. Spridningen mellan de olika konkurrentländerna är dock stor. Konkurrenskraften kommer också att påverkas av att vi även fortsatt kommer att ha en rörlig växelkurs.

En fortsatt återhållsam nominallöneut-

veckling är av stor betydelse för produktions- och sysselsättningsutvecklingen i Sverige. Få företag upplever att det är svårt att få tag på arbetskraft. Efterfrågan på arbetskraft skulle kunna öka utan att bristsituationer uppstår.

Inför de kommande förhandlingarna har tesen ”allt ska räknas” blivit mer och mer av ett mantra. Det torde inte vara kontroversiellt att önska att statistiken för arbetskraftskostnaderna ska vara av så god kvalitet som möjligt. Detta innebär att samtliga kostnader som företagen har för arbetskraften ska räknas.

Men ska verkligen allt övrigt räknas av innan förhandlingarna om nominallönerna kan börja?⁷ Om detta är parterna inom industrin inte eniga, se rapporten från Facken inom industrin, FI (2003). Detta visar också att huruvida allt ska räknas är en förhandlingsfråga, inte en principfråga. Det är upp till parterna att avgöra vad som ska räknas. IER tar inte ställning till detta lika lite som vi anger någon lönenorm.

En intressantare fråga är istället om allt kommer att räknas. Graden av övervältring på löntagare och arbetsgivare kommer att bero på respektive sidas förhandlingsstyrka. När löntagarnas arbetsutbud är mer oelastiskt

⁷ Om allt skulle räknas skulle förhandlingarna snarare röra arbetskraftskostnaderna än de nominella lönerna.

än arbetsgivarnas arbetsefterfrågan kommer en större del av övervältringen att hamna på löntagarna. Med den populära terminologin innebär detta att allt räknas. Den historiska erfarenheten är också att allt har räknats på lite längre sikt. Den ökade ekonomiska integrationen och rörligheten kommer snarast att förstärka detta. Många studier visar exempelvis att förändringar av arbetsgivaravgifter på längre sikt påverkar de anställdas löner medan arbetsgivarnas arbetskraftskostnader inte förändras. Frågan är snarare hur vägen fram till lång sikt kommer att se ut.

Referenser

- Albåge, L-G och R Larson (1998), "Industriavtalet i 1998 års förhandlingar – händelseförlopp och resultat", rapport av de opartiska ordförandena till Industrikommittén, september.
- Calmfors, L och J Driffill (1988), "Bargain-

ing structure, corporatism and macroeconomic performance", *Economic Policy*, vol 6, s 13–61.

- Elvander, N (2000), *Industriavtalet i tillämpning*, ALMEGAs förlag, Sandviken.
- Elvander, N (2003), "Avtalsrörelsen 2001: Den nya lönebildningsregimen på prov", *Ekonomisk Debatt*, årg 31, nr 1, s 15–27.
- FI (2003), "Ska allt räknas?", rapport från Facken inom industrin, september.
- IER (2003a), "Industriavtalet — köpkraft och konkurrenskraft", rapport till Industrikommittén av Industrins Ekonomiska Råd, september.
- IER (2003b), "Löneutvecklingen inom industrin 1999 – 2002", rapport till Industrikommittén av Industrins Ekonomiska Råd, november.
- KI (2003), *Lönebildningen. Samhällsekonomiska förutsättningar i Sverige 2003*, Konjunkturinstitutet, Stockholm.
- OpO (2002), "Industriavtalet i 2001 års avtalsrörelse – händelseförlopp och resultat", rapport av de opartiska ordförandena inom industrin till Industrikommittén, februari.

Linköpings universitet ledigförklarar en anställning (50%) med möjlighet till eventuell utökning, som

Universitetslektor i Ekonomisk historia

med placering vid Ekonomiska institutionen (Dnr LiU 869/03-32) www.liu.se

Anställningen avser utbildning och forskning. Utbildningen ska utföras inom Ekonomisk historia och forskningen ska knyta an till den forskning som idag bedrivs inom ämnet. Ambitionen är att, inom ett par år, kunna erbjuda heltidsanställning.

För fullständig kungörelse och information om ansökningsförfarande se www.liu.se/jobb.

Tillträde Enligt överenskommelse

Lön Universitetet tillämpar individuell lönesättning. Ange löneanspråk i ansökan.

Upplysningar För information om anställningarna kontakta Professor Hans Sjögren, tel 013-28 40 74, (hansj@eki.liu.se). Riktlinjer för ansökan samt upplysningar rörande ärendets formella handläggning kan rekvideras genom sekreteraren i anställningsnämnden Tony Gratland, tel 013-28 89 25, (tongr@kfu.liu.se).

Ansökningsförfarande Ansökan märkt med **anställningens diarienummer** skall ha inkommit till Registrator, Linköpings universitet, 581 83 Linköping, senast 2004-01-07.

Linköpings universitet
Under tre decennier har Linköpings universitet byggt upp en stark tradition av nytänkande och samarbete över ämnes- och fakultetsgränser. Universitetet har idag 25.000 studenter och 3.500 anställda. Utbildning och forskning bedrivs vid Filosofiska fakulteten, Hälsouniversitetet, Tekniska högskolan och inom det utbildningsvetenskapliga området.

LINKÖPINGS UNIVERSITET

Fler lediga tjänster vid universitetet hittar du på www.liu.se/jobbdb